

consists of the speakers to whom Croatian is the mother tongue and the main communication language, and have not learned Serbian. The same and the different features of their translations are considered. Although the groups of subjects are small, this research nevertheless shows that the translations differ depending on L1.

IZRAZI *VAZDAZELEN* I *ZIMZELEN* U HRVATSKOM LEKSIKU I NJIHOVO ZNAČENJE

Ivan Šugar

Izrazi *vazdazelen* i *zimzelen* već su dugo zastupljeni u hrvatskoj pisanoj građi, a najviše i najčešće u botaničkoj literaturi. Upotrebljavali su se kao istoznačnice, i to za obilježavanje biljaka kojih listovi s jeseni ne otpadaju nego trajno, i ljeti i zimi, ostaju zeleni na stabljici. Pritom je izraz *zimzelen* u pisanoj riječi, ali i u običnom govoru, osobito nakon Drugog svjetskog rata, upotrebljavan nešto češće od izraza *vazdazelen*, koji je doživljavan kao riječ s daškom arhaizma, premda je ta riječ duboko ukorijenjena u hrvatski leksik te je zabilježena nekoliko stoljeća prije izraza *zimzelen*.

Poblize značenje tih dvaju izraza u hrvatskom jeziku utvrđeno je tek krajem 20. st., što je mnogo kasnije nego u latinskom i u još nekim europskim jezicima, na kojima je njihovo značenje utvrđeno još u 18. st. Oni su, s.v. *semper-virens* i *persistens*, prvi put zabilježeni u Linnéovu djelu *Termini botanici*, objelodanjenom 1787. u Hamburgu. No, da bi značenje tih izraza, koji su prvi put utvrđeni na latinskom, bilo što prije usvojeno i u živim jezicima, cjelokupni je tekst toga djela, s objašnjenjem svakoga botaničkoga naziva, usporedno s latinskim tekstom, dan i u njemačkom prijevodu, a u obliku kazala – *Index terminorum latino-gallico-anglicum* – dan je prijevod tih izraza i na francuskom i na engleskom jeziku. Naravno da im je ta činjenica, što je naime stručno botaničko nazivlje na tim jezicima stvoreno već krajem 18. st., donijela golemu prednost pred drugim jezicima, među koje se ubraja i hrvatski, na kojem je značenje izraza *vazdazelen* i *zimzelen*, a i ne samo njih, prema njihovom značenju na latinskom i nekim drugim jezicima, utvrđeno tek 90-ih godina 20. st. Valja međutim reći da se i u nekima od tih jezika, osobito u engleskom, i danas nerijetko, pa i na razini struke, za obilježavanje pojave *zimzelenih* listova, upotrebljavaju neodgovarajući izrazi, npr. *semi-evergreen* ili neki drugi, opisni izraz, umjesto riječi *persistent* (Tutin et al., *Flora europaea*).

Izraz *vazdazelen* se prvi put spominje u svom pravom značenju kakvo ima i danas, u Zoranićevim *Planinama* (1569., usp. AR, XX:641). Pri tome se na-

tuknica *vazdazelen* u Rječniku navodi u dva oblika, kao imenica *vazdazelen*, odnosno kao naziv određenih biljnih vrsta, zabilježenih u tom smislu i u djelima određenih leksikografa, kao što su Mikalja, Della Bella, Vitezović i Stulić, i kao pridjev *vazdazelen*, sa značenjem *uvijek zelen*, ali bez pobližih obilježja.

Na isti se način u spomenutom Rječniku, tj. kao imenica i kao pridjev, navodi i natuknica *zimzelen* (AR, XXII:874). Pri tome se na prvom mjestu navodi kao ime jedne biljke – *Vinca minor* (u AR je zabilježena pod netočnim nazivom – *vinea* – za koju je i danas udomaćen naziv zimzelen. (Horvatić, *Bilinar*, 1954.)

Što se tiče pridjeva *zimzelen*, on se u AR navodi prema Šulekovu Rječniku znanstvenoga nazivlja, a njegovo značenje objašnjava se kao *koji je zimi zelen*. Šulek pak u svom Rječniku znanstvenoga nazivlja (1874.) hrvatski naziv *zimzelen* pobliže objašnjava najprije s drugim hrvatskim, ali rastavljeno pisanim nazivom – *vazda zelen*, a potom donosi i odgovarajući latinski i njemački naziv – *sempervirens* i *immergrün*. Zanimljivo je spomenuti da u tom istom rječniku kao odgovarajući hrvatski izraz uz natuknice *sempervirens* i *immergrün* nije naveden izraz *zimzelen* nego samo rastavljeno pisana riječ *vazda zelen*.

Izrazi *vazdazelen* i *zimzelen* u hrvatskoj se pisanoj građi, prvenstveno u botaničkoj literaturi, češće upotrebljavaju od 19. st., tj. od pojave prvih srednjoškolskih udžbenika iz botanike na hrvatskom jeziku, pa do danas.

Tim su se dvama izrazima najčešće obilježavale biljne vrste, rasprostranjene u primorskim područjima Hrvatske i uopće u Sredozemlju, kojima, za razliku od većine biljnih drvenastih vrsta u kopnenim krajevima, s jeseni lišće ne otpada, nego i ljeti i zimi ostaje na stabljici zeleno. Takve su biljke npr. hrast česmina (*Quercus ilex*), planika (*Arbutus unedo*), zelenika (*Phillyrea*) i dr. Međutim, valja reći da *vazdazelene* listove nemaju samo biljne vrste užeg sredozemnog područja, nego i ne mali broj drugih vrsta primorskih, ali i kopnenih predjela, kao što su božikovina (*Ilex aquifolium*), svi predstavnici crnogoričnih vrsta zastupljeni u hrvatskoj flori, kao što su različite vrste borova, smričeva, zatim tisa, jela i smreka, ali ne i ariš, koji je listopadna crnogorica (ali on se u Hrvatskoj javlja samo u uzgoju).

Izraz *vazdazelen*, pisan sad rastavljeno – *vazda zelen*, sad kao složenica – *vazdazelen*, upotrijebljen je više puta već u prvom srednjoškolskom udžbeniku iz botanike na hrvatskom jeziku – Šulekovu *Biljarstvu* 1856., I:29,214 – u istom značenju koje taj izraz ima i danas, a primijenjen je na listove hrasta česmine. U istom smislu u tom je udžbeniku istodobno upotrijebljen i izraz *zimzelen* (str. 123., uz božikovinu), zatim uz hrast plutnjak (str. 227.), bor, tisu, čempres (str. 230., 231.) i dr. Ovdje je međutim važno napomenuti da je Šulek naslućivao da u izrazima kojima se obilježava trajanje listova na stabljici, postoji neka razlika, što je iskazao i u predloženom izrazu za latinski *perennis* – *jednozimni*, s

objašnjenjem: (list) koji traje preko jedne zime (*Biljarstvo*, I:29), što je blisko značenju izraza *zimzelen*, ali mu je očito nedostajalo produbljenije poznavanje botanike, a vjerojatno i prava literatura da to pobliže objasni.

Izraz *vazdazelen*, također kao složenica, upotrijebljen je i u drugom srednjoškolskom udžbeniku iz botanike – *Prirodopisu bilinstva* od V. Pokornoga (1871:129), također za obilježavanje listova u hrastova česmne i plutnjaka. Međutim, u jednom drugom djelu iz toga razdoblja – Schlosser-Vukotinovićevu *Bilinearu. Flora excursoria* (1874:187,280) – biljke vazdazelena lišća obilježene su izrazom *zimzelen*.

U srednjoškolskim se udžbenicima iz botanike 19. i 20. st. tako, za obilježavanje određene pojave u prirodi vezane uz trajnije zadržavanje listova na stabalima i grmlju, ali i u zeljasta bilja, nizala uporaba izraza sad *vazdazelen* sad *zimzelen*, već prema sklonosti pojedinih autora prema tim riječima. Botaničar S. Horvatić u svojim radovima često je upotrebljavao izraz *vazdazelen*, ali nije izbjegavao ni uporabu izraza *zimzelen*. Tako je npr. u *Botanici za niže razrede srednjih škola* (Horvatić-Dolenc 1946.), drveće i grmlje svojstveno sredozemnom području Hrvatske obrađeno pod naslovom *Vazdazeleno drveće i grmlje tvrda lišća*, ali tekst počinje ovako: *Zimzelenim šumama i šikarama...* (str. 242). U visokoškolskom udžbeniku iz botanike koji je preveden s njemačkoga jezika krajem 70-ih godina 20. st. za obilježavanje biljnoga svijeta sredozemnih područja, kojemu je lišće trajno zeleno, koristi se izraz *zimzelen* (Mägdefrau-Ehrendorfer, *Botanika*, 1978.:320, 419). Kao što se vidi iz iznesenih primjera, izrazi *vazdazelen* i *zimzelen* upotrebljavali su se sve do nedavno kao istoznačnice, iako su pojmovi njima označeni različiti.

Današnje značenje izraza *vazdazelen* i *zimzelen* u hrvatskom je jeziku normativno određeno prema latinskim izrazima *sempervirens* i *perhiemans*, ali i nerijetko također i prema izrazu *persistens* koji je nešto šireg značenja, onako kako su oni definirani u temeljnim botaničkim terminološkim djelima (Linné 1787., i dr.) (usp. Šugar, *Botanički leksikon*, 1990., s. v. *sempervirens* i *perhiemans*; v. također i *persistens*).

Izrazom *vazdazelen* (lat. *sempervirens*) obilježavaju se biljne vrste kojima lišće ne otpada s jeseni nego ostaje zeleno tijekom cijele godine, tj. i ljeti i zimi, i ne otpada svake godine. Takve su biljke npr. tri vrste hrastova – česmna, oštrika i plutnjak, zatim planika, lemprika i zelenika iz primorskih krajeva, te božikovina, lovor-višnja, smrič, bor, tisa, jela, smreka i dr. iz kopnenih predjela Hrvatske. To su dakle vazdazelene biljne vrste ili biljne vrste vazdazelenih listova.

Izrazom *zimzelen* (lat. *perhiemans*) obilježavaju se biljne vrste kojima listovi ostaju zeleni tijekom ljeta i preko cijele zime, do izbijanja novih listova, kad lanjski zeleni listovi otpadaju. Dio listova otpadne doduše i ranije tijekom

zime, ali je pri tom važno napomenuti da prije padanja ne sahnju niti venu, nego otpadaju zeleni. Takva je biljka npr. kalina, grm koji je obilno rasprostranjen u cijeloj Hrvatskoj i obilno zastupljen u zelenilu osobito kopnenih gradova Hrvatske, pa tako i Zagreba, jer se mnogo koristi pri podizanju živica oko kuća i u javnim nasadima, a od sadnica te biljne vrste – obično su to reznice – zasađena je i živica koja ograđuje tramvajsku prugu u Zvonimirovoj ulici u Zagrebu. Takva je biljka i zimzelena ruža (*Rosa sempervirens*) koja raste u primorskim područjima.

Hrvatski izraz *zimzelen* prava je i odgovarajuća riječ za latinsku riječ *perhiemans*. Riječ *perhiemans* je već dugo vremena u uporabi u florističkim djelima, ali je nema npr. u dvama novijim ruskim rječnicima – *Latinsko-ruskom slovarju dlja botanikov* od Zabinkove i Kirpičnikova (1957.) i *Rusko-latinskom slovarju dlja botanikov* (1977.) od Kirpičnikova i Zabinkove. Oni sadrže samo izraz *persistens* koji je, kako je naprijed spomenuto, nešto šireg značenja, ali se odnosi i na listove. Čini mi se da sam izraz *perhiemans* našao u Hayekovu trotomnom djelu *Prodromus Florae Peninsulae Balcanicae* (Dahlem bei Berlin 1928–1933).

Što, na kraju ovoga članka, reći kao zaključak?

Premda izrazi *zimzelen* i *vazdazelen* u stručnome nazivlju ne znače isto i da prema tome nisu istoznačnice, njihova daljnja uporaba kao istoznačnica izvan uskog, stručnog botaničkog područja, tj. na općoj razini jezika, može, barem zasad, biti razumljiva i prihvatljiva zbog toga što im je značenje u hrvatskom u odnosu na druge jezike određeno tek nedavno. Nije međutim opravdano da tih izraza zajedno s objašnjenjima nema u rječnicima hrvatskog jezika, bez obzira što se odnose na usko stručno područje.

Literatura

- Horvatić, S., F. Dolenc, 1946: Botanika za niže razrede gimnazije. Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb
- Janda, J., 1878: Počela botanike za više razrede srednjih učilišta. Naklada Zemaljske vlade, Zagreb
- Mägdefrau, K., Ehrendorfer, F., 1978: Udžbenik botanike za visoke škole. Sistematika, evolucija i geobotanika. Školska knjiga, Zagreb
- Pokorny, V., 1871: Prirodopis bilinstva sa slikama. Naklada Zemaljske vlade, Zagreb (s njemačkoga preveo i dopunio Živko Vukasović)
- Musulini, S. i S. Pavešić (ur.), 1971–1972: Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, XX. Jugosl. akad., Zagreb
- Musulini, S. i S. Pavešić (ur.), 1975: Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, XXII. Jugosl. akad., Zagreb
- Schlosser, J.C. i Lj. Vukotinović, 1876: Bilinar. Flora excursoria. Zagreb
- Šugar, I., 1990: Latinsko-hrvatski i hrvatsko-latinski botanički leksikon. Jugosl. akad.-Globus, Zagreb
- Šulek, B., 1856: Biljarstvo. I. Uputa u poznavanje bilja. Beč
- Šulek, B., 1859: Biljarstvo. II. Uputa u poznavanje bilja. Zagreb
- Šulek, B., 1874: Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja. Zagreb
- Tutin, I.G., Heywood, V.H. & Burges, W.A., 1964–1980: Flora europaea. 1–5. Cambridge University Press. Cambridge

Sažetak

Ivan Šugar, sveuč. prof. u m.
UDK 001.4:58:811.163.42, stručni članak,
primljen 23. travnja 2002., prihvaćen za tisak 7. svibnja 2002.

Terms *Vazdazelen* (Evergreen) and *Zimzelen* (Persistent)
in the Croatian Lexis and Their Meanings

The article considers the meanings of two botanical terms *vazdazelen* (evergreen) and *zimzelen* (persistent) that in the Croatian written use have been taken to be synonyms but actually they are not. The term *vazdazelen* (evergreen) denote the plants that do not lose their leaves in autumn, but they keep them green in summer and in winter. The term *zimzelen* (persistent) refers to the plants that lose their leaves every years, however, the leaves remain on the tree over the winter and falls jus before the appearance of the new leaves.

PITANJA I ODGOVORI

RAZGODAK KAO ČASNI STARINA

Jedna je profesorica zapazila da se u Hrvatskome pravopisu upotrebljava naziv *razgodak*, odnosno u množini *razgodci* pa pita od kada se upotrebljava taj naziv u hrvatskome pravopisu. Isto su mi pitanje postavili i neki jezikoslovci pa mislim da će odgovor biti zanimljiv pogotovu pošto sam malo pogledao njegovu povijest.

Razgodak je Šulekov naziv, on je u Rječniku znanstvenoga nazivlja *Interpunctionszeichen* preveo sa *znak razgodbe, interpunkcije, razgodak*. Zanimljivo je da ga u Njemačko-hrvatskome rječniku još nema. U njemu je *Interpunctionszeichen* preveo sa *razlučilo*, ali je taj naziv napustio. Budući da je Rječnik znanstvenoga nazivlja izašao 1874., to je *razgodak* danas 128-godišnjak.

No nije zanimljiv samo početak toga naziva, nego i njegova povijest.

Adolfo Veber u Slovnici hrvatskoj 1876. ima na str. 24. naslov *Razgodci (interpuncti-*

ones) uz rečenicu "Razgodci i njihova poraba razvija se u skladnji", a na str. 207. ima naslov *O razgodcih (interpunkcijah)* gdje govori o pojedinim razgodcima. Zanimljivo je da naslov *Razgoci (interpunkcije)* ima i Tomo Maretić u svojim školskim gramatikama, npr. u Hrvatskoj ili srpskoj gramatici, 3. izd., 1906., str. 24., te Gramatici hrvatskoga jezika, 4. izd., 1913., str. 24.

Broz u Hrvatskome pravopisu nema taj naziv, nego treće poglavlje naslovljuje rečenicom: *Kakvi se znaci bilježe u pisanju rečenice*. U zagrade stavlja *Interpukcije*. Tako ima i 1893. u 2. izdanju. Boranić je u 3. izdanje Broz-Boranićeva Pravopisa unio promjenu: u zagrade je prije riječi *interpunkcije* unio naziv *razgoci*. Tako je je bilo i u ostalim izdanjima, do šestoga 1916.

Zanimljivo je u tome pogledu Boranićevo 1. izdanje *Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1921. godine. Iako bismo to najmanje očekivali, u njemu je naslov poglavlja samo *Razgoci*. Dalje u tekstu upotrebljava *razgoci*, a prvi put ima naziv *interpunkcije* u zagradama. Tako je bilo i u 2.